א. המקורות של "עלינו" ומחברו

ירושלמי עבודה זרה פ"א ה"ב: "מאן סבר בראש השנה נברא העולם רב דתני **בתקיעתא דבי רב** זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון כו' הוי בראש השנה נברא העולם" **סידור רב עמרם גאון:** נוסח מלא של "עלינו לשבח" לראש השנה בלבד

ב. "עלינו" כתפילה של מקדשי השם וכניסתה לסוף התפילה של חול

לפי תיאורו של **רבי אפרים בן יעקב מבון** [1132-1197] יהודי בלוי (Blois) בצרפת התפללו את תפילת "עלינו" בדרכם למות על קידוש השם בשנת 1171. מאז מופיע בסידורים (**מחזור ויטרי** -> "ה."למטה)

תמונה 2: צורה ותוכן של תפילת "עלינו"

1 עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל. לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית.
2 שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה.
3 שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם. וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם.
4 [שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְהֶבֶל וָרִיק. וּמִתְפַּלְּלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ.]
5 וַאֲנַחְנוּ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים. לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.
6 שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ. וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים
7 הוּא אֱ-לֹהֵינוּ אֵין עוֹד. אֱמֶת מַלְכֵּנוּ. אֶפֶס זוּלָתוֹ.
8 כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ (דברים ד', ט): וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ
9 כִּי ה' הוּא הָאֱ-לֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

10 וְעַל כֵּן נְקַוֶּה לְךָ ה' אֱ-לֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ.
11 לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ. וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן.
12 לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי. וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ
13 לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ. יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל.
14 כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ. תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן.
15 לְפָנֶיךָ ה' אֱ-לֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ. וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ.
16 וְיִקַּבְּלוּ כֻּלָּם אֶת עֹל מַלְכוּתֶךָ. וְתִמְלֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד
17 כִּי הַמַّלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא. וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד.
18 כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ (שמות ט"ו, יח): ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

(וְנֶאֱמַר (זכריה י"ד, ט): וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:)

"עלינו לשבח" חזרה שראל בגיבור לאומות העולם גוף שלישי ("ככתוב בתורתו")
לשבחו
לגדלו
לתת גדלה ליוצר בראשית
שלא עשנו כגוי הארצות
ולא שמנו כמשפחות האדמה
שלא שם חלקנו כהם
וגורלנו ככל המונם
שהם משתחוים להבל וריק
ומתפללים אל אל לא יושיע
ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים
לפני מלך מלכי המלכים ... מלכנו
המשיב יקרו בשמים ממעל.
ושכינת עזו בגבהי מרומים
הוא אלהינו אין עוד
אמת מלכנו
אפס זולתו
כאמור בתורתו
וידעת היום והשבת אל לבבך
כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת אין עוד
עמים (3) – ארץ (3)
דברים ד', ט
גוף שלישי ("ככתוב בתורתו")
שראל בגיבור לאומות העולם
"ועל כן נקוה לך"
עתיד:
לראות מהרה בתפארת עזך
ויקבלו כלם את עול מלכותך
ותמלך עליהם
לכבוד שמך יקר יתנו.
לך תכרע כל ברך
ויקבלו כלם את עול מלכותך
לראות מהרה בתפארת עזך
ויעבר כל גילולים
ותמלך עליהם
לתקן עולם במלכות שדי
ולהפנות אליך כל רשעי ארץ
יכירו ויעבו כל יושבי תבל
תשבע כל לשון
לפניך ה' אלהינו יכרעו ויפלו
ולכבוד שמך יקר יתנו
ויקבלו כלם את עול מלכותך
ותמלך עליהם מהרה לעולם ועד
כי המלכות שלך היא
ולעולמי עד תמלך בכבוד
כאמור בתורתך
ה' ימלך לעולם ועד
שראל בחיד עם אומות העולם
גוף שני ("ככתוב בתורתו")
עמות ט"ו, יח
ארץ (3)

ד. המקורות של תפילת "עלינו" במקרא ובחז"ל

(1) "הִנֵּה אֲרוֹן הַבְּרִית **אֲדוֹן כָּל** הָאָרֶץ עֹבֵר לִפְנֵיכֶם בַּיַּרְדֵּן" (יהושע ג',יא). "**הֶבֶל** הַמָּה מַעֲשֵׂה תֹעֻתְעִים בָּעֵת פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ: לֹא כָאֵלֶּה **חֵלֶק** יַעֲקֹב כִּי **יוֹצֵר** הַכֹּל הוּא וְיִשְׂרָאֵל שֵׁבֶט נַחֲלָתוֹ ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ" (ירמיה י',ו-טז) (2) "שלש ברכות חייב אדם לברך בכל יום ברוך **שלא עשני גוי**..." (תוספתא ברכות ו:יח). "מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי **הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם** אִישׁ לְלִשֹׁנוֹ **לְמִשְׁפְּחֹתָם** בְּגוֹיֵהֶם" (בראשית י',ה). "וַאֲבָרֲכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל **מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה**" (בראשית י"ב, ג). "וְהָעֻלָּה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה **כַּגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת** לְשָׁרֵת עֵץ וָאָבֶן" (יחזקאל כ',לב) (3) "וְעֵנוּ תִּשְׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה וְרָאִיתָ אֶת הַשָּׁמֶשׁ וְאֶת הַיָּרֵחַ וְאֶת הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר **חָלַק** ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל הַשָּׁמָיִם" (דברים ד',יט). "ה' מָנָת **חֶלְקִי** וְכוֹסִי אַתָּה תּוֹמִיךְ **גּוֹרָלִי**" (תהלים ט"ז,ה) (4) "וּמִצְרַיִם **הֶבֶל וְרִיק** יַעֲזֹרוּ לָכֵן קָרָאתִי לְזֹאת רָהַב הֵם שָׁבֶת" (ישעיה ל',ז). "הִקְּבָצוּ וּבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם לֹא יָדְעוּ הַנֹּשְׂאִים אֶת עֵץ פִּסְלָם **וּמִתְפַּלְּלִים אֶל אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ**" (ישעיה מ"ה,כ) (5) "אֲנִיתָ **מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא** דִּי אֱלָהּ **שְׁמַיָּא מַלְכוּתָא** חִסְנָא וְתָקְפָא **וִיקָרָא יְהַב לָךְ** (דניאל ב',לז) (6) "וְהִשְׁתַּחֲפֹ ה' עֹשֶׂךָ **נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ** וַתְּפַחֵד תָּמִיד כָּל הַיּוֹם מִפְּנֵי חֲמַת הַמַּצִּיק כַּאֲשֶׁר כּוֹנָן לְהַשְׁחִית וְאַיֵּה חֲמַת הַמַּצִּיק" (ישעיה נ"א,יג). "ה' **בַּשָּׁמַיִם** הֵכִין כִּסְאוֹ **וּמַלְכוּתוֹ** בַּכֹּל מָשָׁלָה" (תהלים ק"ג,יט) (10) "אַל תִּנָּאֵץ לְמַעַן שִׁמְךָ אַל תְּנַבֵּל כִּסֵּא כְבוֹדֶךָ זְכֹר אַל תֵּפֵר בְּרִיתְךָ אִתָּנוּ: הֲיֵשׁ בַּהַבְלֵי הַגּוֹיִם מַגְשִׁמִים וְאִם הַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ רְבִיבִים הֲלֹא אַתָּה הוּא ה' אֱ-לֹהֵינוּ **וּנְקַוֶּה לָךְ** כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת כָּל אֵלֶּה" (ירמיה י"ד,כא-כב). "כָּל צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךָ יַעֲלוּ עַל רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית **תִּפְאַרְתִּי אֶפְאָר**" (ישעיה ס',ז). (11-12) "כֹּה אָמַר אֲ-דֹנָי ה' וְהָאֲבַדְתִּי **גִּלּוּלִים** וְהִשְׁבַּתִּי **אֱלִילִים** מִנּף וְנִשְׂיא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִהְיֶה עוֹד וְנָתַתִּי יִרְאָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם" (יחזקאל ל',יג); "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נָאֻם ה' צְבָאוֹת **אֶכְרֹת** אֶת שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים **מִן הָאָרֶץ** וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה **אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ**" (זכריה י"ג,ב); ברכות נ"ז ע"ב: "מקום שנעקרה ממנו עבודת **גלולים** ...מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים אומר: ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו, וכשם שנעקרה ממקום זה כן תעקר מכל מקומות ישראל, והשב לב עובדיהם לעבדך. ובחוץ לארץ אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך - מפני שרובה גוים. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בחוץ לארץ צריך לומר כן, מפני שעתידים להתגייר, שנאמר (צפניה ג',ט) "כִּי אָז אַהְפֹּךְ אֶל עַמִּים שָׂפָה בְרוּרָה **לִקְרֹא כֻלָּם בְּשֵׁם** ה' לְעָבְדוֹ שֶׁכֶם אֶחָד" (צפניה ג',ט) "...מפני **תיקון העולם**" (משנה גיטין ד:ב-ה:ג) (14) "פִּנּוּ אֲלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל אַפְסֵי אָרֶץ כִּי אֲנִי אֵ-ל וְאַיִן עוֹד: בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי לִי **תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן**" (ישעיה מ"ה,כב) (16) קבלת עול מלכות שמים – בחז"ל ברכות י"ג א, י"ד ע"ב עוד (17) "**מַלְכוּתְךָ** מַלְכוּת כָּל **עֹלָמִים** וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר" וָדוֹר (תהלים קמ"ה, יג).

ה. תפילת "עלינו" בפולמוס עם הנוצרים

Des bey 40. Jahr von der Judenschafft mit Arrest bestrickt gewesene, nunmehro aber
Durch Autoricät eines Hohen Reichs-Vicariats relaxirte
Johann Andreä Eisenmengers,
Professoris der Orientalischen Sprachen bey der Univerficät Heydelberg,
Entdeckites Judenthum,
Oder:
Gründlicher und Wahrhaffter Bericht,
Gedruckt im Jahr nach Christi Gebuhrt 1700.

מחזור ויטרי סי' צ"ט

נאמנות כנאמנים ונאמנים נאמנים קסה סבל סבה שמקבים עלכינו אתנא הוסנו אתנא אתנא אמת מלכנו אמת אמת אמת